

NIEUWE UITGAVEN

HET MILIEU VAN DE NATUUR

Rolf Roos, Renée Bekker en Joke 't Hart hebben als eindredacteuren een prima stuk werk geleverd bij het herzien van 'het Milieu van de Natuur', eerder uitgebracht in 1991. Deze nieuwe uitgave is ingedeeld in maar liefst 15 blokken. Na een algemene inleiding en een leeswijzer volgt in deel 2 een duidelijke en tamelijk complete uitleg van wat wel genoemd wordt 'de drie grote V's', ofwel verzuring, vermessing en verdroging. Sinds 1991 is de kennis en ervaring op dit gebied toegenomen en zijn bepaalde inzichten gewijzigd. De gebruikte kaarten en cijfers in dit hoofdstuk zijn van recente datum (meest 1998 of 1999). Van de paragrafen 'gevolgen' van verzuring, verdroging en vermessing wordt de lezer waarschijnlijk niet vrolijk, maar het maakt wel duidelijk wat er, voor velen onzichtbaar, toch mis is. Zo komen bijvoorbeeld op bijna 600.000 hectare grond in het laagliggende Nederland - bijna één vijfde deel van het landoppervlak van Nederland - verdrogingsverschijnselen voor. Per biologische soortgroep, waarbij werkelijk niets is

overgeslagen, worden vervolgens de effecten van 'de drie V's' besproken. Zo dragen de effecten van verzuring en vermessing op processen in de strooisellaag bijvoorbeeld indirect bij aan de achteruitgang van de meest gevoelige paddestoelen, waaronder ridderzwammen en boleten. Door vermessing neemt de variatie onder hogere planten af. Bij zoogdieren zijn effecten van verdroging, vermessing en verzuring lastig vast te stellen, maar 'de drie V's' veroorzaken duidelijk veranderingen in de voedselketen en de omgeving, hetgeen indirect gevolgen heeft voor de zoogdieren zelf.

Ook wordt nagedacht over het begrip 'milieukwaliteit', waarbij bijv. de grootte van een gebied en het beheer ter plaatse van belang zijn. Tot slot wordt beschreven hoe je de ecologische schade zou kunnen herkennen. Welke soorten, kenmerken en normen het dan betreft, komt hierin aan bod. Tien grappige en tamelijk simpele 'wetten' (methodische vuistregels), moeten de lezer uiteindelijk helpen bij het herkennen en beoordelen van schade. Bijvoorbeeld: 'ken uw soorten', 'elk vogeltje zingt zoals het gebekt is' of 'meer is niet altijd beter'.

Na deze uitgebreide inleidende hoofdstukken volgt voor negen 'biotopen' een nadere verdieping: bossen op zandgronden, heiden en hoogvenen, vennen, beekdalen, rivieren, laagveenmoerassen, duinen, cultuurlandschap en de stad. Niet aangetaste situaties worden hierbij uitgebreid beschreven en vergeleken met wel aangetaste situaties om de veranderingen te schetsen.

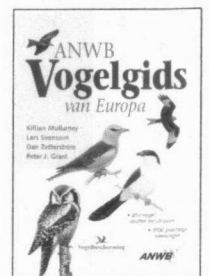
Het boek is rijkelijk voorzien van prachtige foto's en een zeer fraaie lay-out. Op de meegeleverde Cd-rom zijn, naast een drietal filmpjes over de effecten van verzuring, vermessing en verdroging op verschillende biotopen, ook een eerste testversie van het 'Ecologisch Kennis Systeem' te vinden, dat gebruikmaakt van de milieuvoorkeuren van plantensoorten om natuurkwaliteit te bepalen in grazige vegetaties in Nederland. Hoewel het boek probeert zaken duidelijk en systematisch uit te leggen, lijkt het soms een beetje 'van de hak op de tak'. Het is meer een lees- dan naslagboek, ondanks het feit dat achterin een uitgebreide index en een korte begrippenlijst met uitleg is opgenomen.

R. Roos, R. Bekker & J. 't Hart, 2000. Het milieu van de natuur. Herkennen van verzuring * vermessing * verdroging in de natuur. Derde druk, geheel herziene versie van 'Het milieu van de natuur' Rolf Roos & Volkert Vintges (red.) 1991, incl. Cd-rom. Uitgave Stichting Natuur en Milieu. ISBN 90-70211-60-2 (NUGI 829). Formaat 22,5 x 28,7 cm, gebonden met kleurenfoto's en tekeningen, 240 pagina's. Prijs: f 89,50. Verkrijgbaar bij de betere boekhandel of via de Stichting Natuur en Milieu (p/a IVN, Antwoordnummer 10168, 1000 RA, Amsterdam, tel.: 020- 6228115; internet: <http://www.snm.nl/>).

Sietske Rintjema

ANWB VOGELGIDS VAN EUROPA

In het vierde Twirre-nummer van 1999 werd de Engelstalige 'Collins Bird Guide' besproken. Deze zeer aan te bevelen vogelgids met uitmuntende illustraties is nu in een Nederlandstalige uitvoering verschenen, iets waar verschillende vogelaars waarschijnlijk al enige tijd naar uitkeken. De nieuwe uitvoering is ongeveer de helft goedkoper dan de Engelstalige versie, maar dat mag ook wel, want voortaan showt u in de kijkhut niet met de Collins Bird Guide, maar neust u stilte bij het kijkvenster in de ANWB Vogelgids van Europa. Overigens is het formaat iets compacter door een slappe koft, wat de gids nog handzamer maakt in het veld. Nogmaals, dit is een sublieme identificatiegids met ruim 3.500 haarscherpe illustraties, handig en kwalitatief sterk voor snelle determinatie, en 850 beschrijvingen van alle Europese vogelsoorten. De gids is uitgebracht in samenwerking met Vogelbescherming Nederland en is voor leden van Vogelbescherming of ANWB tegen een aantrekkelijke prijs te verkrijgen.

Lars Svensson, Peter J. Grant, Killian Mullarney & Dan Zetterström, 2000. ANWB Vogelgids van Europa. Uitgave Tirion Uitgevers, Baarn. ISBN 90-18-01212-2. Formaat 13,4 x 19,3 cm gebonden met meer dan 3.500 kleurentekeningen en meer dan 800 verspreidingskaarten; 400 pagina's. Prijs f 59,95 (f 45,00 voor leden ANWB of Vogelbescherming). Verkrijgbaar bij alle ANWB-vestigingen en bij het informatiecentrum van Vogelbescherming Nederland in Zeist.

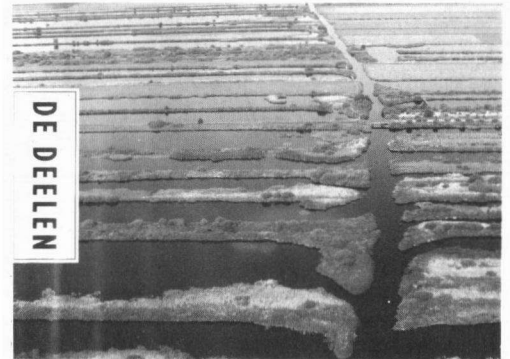
Romke Kleefstra

DE DEELEN

Het Mid-Friese laagveenmoeras De Deelen is een uniek stuk Fries landschap, gekenmerkt door talloze petgaten, doorspekt met langgerekte legakkers. Het is een natuurgebied met internationale allure voor talloze watervogels in de wintermaanden, zoals Kolgans en Smient. Bovendien vormt het gebied anno 2000 het belangrijkste broedgebied van Grauwe Gans, Zwarte Stern en Purperreiger in Fryslân. De Deelen kent een bijzondere vegetatie met fraaie stukken schraalgrasland met Blauwe knoop en Blauwe klokjesgentiaan, velden Gele plomp en Witte waterlelie, rietlanden met plaatselijk veel Pluimzegge, etc. Maar bovendien heeft De Deelen iets mystieks, iets geheimzinnigs: een afgelegen streek in de Lage Midden, weids, stil, met gedempte kleuren. Of zoals kunstenaar Sjoerd de Vries het in het boek stelt: "Het mysterie van het Deelenlandschap speelt zich af onder de horizon tegen manshoog riet. Zodra je De Deelen inloopt, omsluit het je en het geheimzinnige is dat je alles kunt zien en niemand jou ziet".

Het boek kwam begin dit jaar uit, samengesteld door Thom Mercuur, de drijfveer achter museum 'Tripgemaal' bij De Deelen en spil in vele Friese kunstprojecten. 'De Deelen' vormt met bijdragen van onder meer Rink van der Velde en Kerst Huisman een boekwerk dat met name de geschiedenis van het gebied beschrijft en vooral de rol van de streekbewoners daarin. Naast het ontstaan van het gebied en de gemalen in de streek wordt de aandacht gericht op de mens in De Deelen, ofwel de veenarbeiders en -bazen, de palingvisser, de jagers, de opstand in de turf. Centraal staan de tijdloze schilderwerken met De Deelen als thema van "magisch laborant" Sjoerd de Vries, geboren in de streek en er altijd weer terugkerend. Ook enkele andere belangrijke Friese schilders als Willem van Althuis, Jan Mankes en Jentje van der Sloot komen zeer terecht aan bod. Het boek is rijk aan (historische) foto's, waarbij de foto's van LC-fotograaf Jan de Vries De Deelen op adembenemende wijze weergeven.

Verwacht van dit boek geen uitgebreide informatie over de natuurwaarden van het gebied. De bespreking van De Deelen als natuurgebied is erg summier en voegt niets toe aan wat eigenlijk al enkele tientallen jaren bekend is. Het boek is veel meer een cultuurhistorisch werk geworden, een eerbetoon, een lofzang of monument, gerookt met een smakelijke portie natuurlyriek. Verhalende teksten waarin verleden, heden en toekomst aan bod komen, met alle aspecten die de Deelen zo uniek maken.

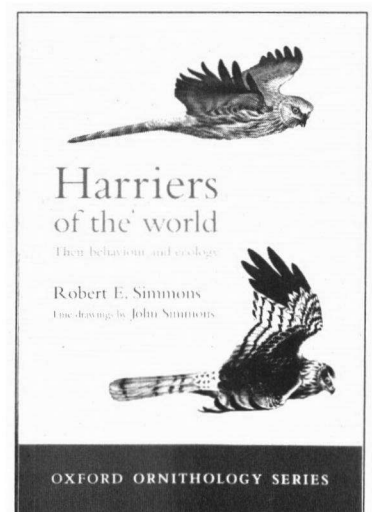

Thom Mercuur, 2000. De Deelen. Uitgeverij De Drijvende Dobber, Gersloot. Geen ISBN. Formaat 27 x 22,5 cm, gebonden en rijk geïllustreerd met kleurenfoto's en -afbeeldingen, 187 pagina's. Prijs f 85,00. Het boek is verkrijgbaar bij enkele boekhandels in Fryslân, bij museum Tripgemaal te Gersloot of via Thom Mercuur (tel.: 0513-571267).

Romke Kleefstra

HARRIERS OF THE WORLD, THEIR BEHAVIOUR AND ECOLOGY

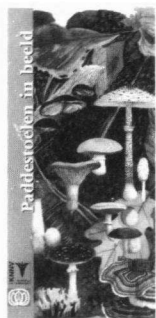
Kiekendieven vormen een dankbaar studieonderwerp voor vele roofvogelonderzoekers. Alhoewel de verschillende soorten veelal broeden in moeilijk toegankelijke terreinen, waar het bovendien vaak wemelt van de steekmuggen, broeden kiekendieven vaak in een soort kolonieverband wat weer gunstig uitpakt voor goede steekproeven. Dat resulteerde al in verschillende boekwerken over kiekendieven, waaronder monografieën over de Blauwe Kiekendief (Watson 1977, uitgeverij Poyser), Grauwe Kiekendief (Clarke 1996, uitgeverij Arlequin Press) en Bruine Kiekendief (Clarke 1995, uitgeverij Hamlyn). Deze monografieën zijn overwegend natuurhistorisch en/of beschrijven het gedrag, de broedbiologie en bescherming van de soorten. 'Harriers of the world', een Engelstalig standaardwerk uitgegeven door de universiteit van Oxford, gaat een stap verder. Het beschrijft de gedragsecologie van alle kiekendiefsoorten van de wereld en legt daarmee tevens vergelijkingen tussen Afrikaanse, Europese, Amerikaanse en Australische soorten. In plaats van het observeren van de soorten wordt in dit boek plaats genomen 'tussen de veren van de kiekendieven', wat leidt tot uitvoerige beschrijvingen over evolutie, individuele eigenschappen, talloze vormen van gedragingen, partnerkeuze, voedselkeuze, broedbiologie, broedsuccessen en noem maar op. Dit is dusdanig uitgebreid dat allerlei randvoorwaarden, invloeden, keuzes en curiositeiten breed uitgemeten worden. Dat biedt de gemiddelde 'kiek-o-loog' veel kennis en waarschijnlijk een hoop nieuws. 'Harriers of the world' is sober uitgevoerd, een beetje saai zelfs, maar is bij uitstek een studieboek voor wie een diepgaande, biologische interesse heeft voor deze fascinerende roofvogels. Voor diegenen is dit een standaardwerk wat het aanschaffen beslist waard is. Voor wiens interesse wat oppervlakkiger is en/of alleen uitgaat naar de in Nederland broedende kiekendieven zijn eerder genoemde monografieën en natuurlijk de Ecologische Atlas van de Nederlandse roofvogels van Rob Bijlsma eerder aan te bevelen.

Robert E. Simmons, 2000. Harriers of the world. Their behaviour and ecology. Uitgeverij Oxford University Press. ISBN 0-19-854964-4. Formaat 15,5 x 23 cm, gebonden met zwart-wit illustraties. Prijs f 105,00. Verkrijgbaar bij de gespecialiseerde boekhandel.

Romke Kleefstra

PADDESTOELEN IN BEELD

De KNNV, de landelijke vereniging voor veldbiologie, organiseerde de afgelopen maanden i.s.m. de Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie (NJN) de actie 'Vliegenzwam gezocht 2000' om de Vliegenzwam in Nederland zo volledig mogelijk in kaart te krijgen. 'Paddestoelen in beeld' hoort bij die actie. Dit boekje biedt de beginner een selectie aan opvallende, goed herkenbare en algemene paddestoelsoorten. Het handige en aantrekkelijk ogende bundeltje geeft informatie over bouw, leefwijze, nut, herkennen en verzamelen van paddestoelen en geeft per behandelde soort veel aardige wetenswaardigheden. Eerder in deze serie verschenen 'Weidevogels in beeld', 'Nachtvlinders in beeld' en 'Lieveheersbeestjes in beeld', stuk voor stuk puur geschikt voor wie beginnende is deze soortgroepen wat meer eigen te maken. Niet duur en handig in het veld.

F. Bos, 2000. Paddestoelen in beeld. KNNV Uitgeverij, Utrecht. ISBN 90 5011 138 6. Formaat 10 x 21 cm, geniet en tekeningen in kleur, 32 pagina's. Prijs f 9,95. Verkrijgbaar bij de boekhandel.

Romke Kleefstra

HONDERD JAAR OP DE KNEIËN - DE GESCHIEDENIS VAN DE PLANTENSOCIOLOGIE IN NEDERLAND

Als gevolg van een hernieuwde belangstelling begon eind jaren tachtig een omvangrijk onderzoek naar de plantengemeenschappen in Nederland. Dit had de bijzonder waardevolle en indrukwekkende vijfdelige serie 'De vegetatie van Nederland' als resultaat, waarvan het laatste deel pas vorig jaar verschenen is. Aan het onderzoek lagen zeer veel inventarisatiegegevens ten grondslag, waarbij vanzelfsprekend ook veel oud materiaal aan het licht is gekomen. Daarom werd in 1992 een nieuw project 'oude gegevens in gang gezet, met als doel een geautomatiseerd bestand op te bouwen van oude vegetatiegegevens. Naast een enorm databestand heeft het project eveneens geresulteerd in dit boek dat in drie delen de geschiedenis achter 33.000 historische opnamen (daterend van vóór 1970) behandelt, waarbij wordt ingegaan op de plantensociologie en haar toepassingen. Het boek is gedrukt op kwaliteitspapier, prachtig vormgegeven en voorzien van een aantal historische foto's van personen en documenten. Het eerste deel beschrijft de aard en aantallen gegevens die tijdens de duur van het project zijn verzameld. Afkomstig uit honderden veldboekjes, agenda's, schriften of vergeelde papiertjes met beschrijvingen van vegetaties, stuk voor stuk waardevolle documenten over de plantengroei van een bepaalde plek op een bepaalde tijd in Nederland. In het tweede deel komt de historie van de plantensociologie aan bod, terwijl het derde deel aangeeft op welke manier deze kennis kan worden toegepast in het huidige natuurbeheer en natuurbeleid. Tussendoor komen in een achttal 'ontmoetingen' plantensociologen aan het woord, die hun persoonlijke kijk geven op de ontwikkeling van het vakgebied en hun eigen rol daarin. In een eeuw tijd hebben ruim 1.500 plantensociologen rondgekropen en genoteerd. Een absolute aanwinst voor wie meer wil weten achter de mensen achter al die duizenden vegetatieopnamen...

Schaminée, J. & R. van 't Veer (red.), 2000. 100 jaar op de knieën - de geschiedenis van de plantensociologie in Nederland. KNNV Uitgeverij, Utrecht. ISBN 90 5011 141 6. Formaat 17 x 24 cm, gebonden, zwart/wit met steunkleur, 240 pagina's. Prijs: f 47,50 (f 42, 50 voor KNNV-leden). Verkrijgbaar bij de boekhandel.

Karin Uilhoorn

RAPPORTBESPREKING: HET SNEEKERMEER

Het Friese meeroeverproject van de FFF is al enige tijd niet meer. Het heeft rapporten opgeleverd over het Tjeukemeer, Koevordermeer en de Witte en Zwarte Brekken. Het rapport over het Sneekermeer stond al lang op de nominatie uit te komen en is begin november dan eindelijk van de persen gerold. Samensteller Jan T. Hendriksma, die al sinds de dertiger jaren op het Sneekermeer bivakkeert, geeft een uitgebreid overzicht over de ontstaansgeschiedenis met daarin veel interessante, historische elementen verwerkt. Het veldbiologisch materiaal vertaalt zich allereerst in een uitgebreid overzicht van oevertypen en vegetaties. Ook hierin gaat aandacht uit naar historische gegevens, waarin het voorkomen van velden fonteinkruid en het verspreid voorkomen van Spaanse ruiters en Krabbenscheer heden ten dage tot de verbeelding spreekt. De bespreking van vegetaties is overigens fraai onderverdeeld in die van oevers, boezemlanden en zomer- en winterpolders. Daarnaast is er een overzicht opgenomen van uitgevoerde planteninventarisaties. De bespreking van de fauna van het Sneekermeer kent een uitgebreid overzicht van broedvogels. Wellicht had dit iets beknopter gekund en zouden meer gedetailleerde soortbesprekingen van belangrijke broedvogels als Kempshaan en Grote Karekiet, vergelijkbaar met het fraaie overzicht van Kokmeeuw en Visdief in het gebied niet hebben misstaan. De bespreking van wintergasten is juist weer wat summier. Jammer genoeg zijn hier de gegevens over watervogels in het gebied niet in een internationaal daglicht gezet, wat het Sneekermeer juist bijzonder maakt. In het overzicht van overige fauna worden soortbesprekingen gegeven van zoogdieren (waaronder de Noordse woelmuis). Na aandacht voor waterbeheersing en menselijk gebruik, laat Hendriksma zijn licht schijnen op de toekomst van het Sneekermeer. Deze is weinig rooskleurig met o.a. de te verwachten uitbreiding van Sneek. Aanbevolen wordt dat het meer wellicht maar het beste in handen kan komen van de Provincie Fryslân.

Het 'Snitsermarrapport' is een indrukwekkend stuk huisvlijt, waarin de nodige velduren zijn verwerkt en het doorzettingsvermogen van Hendriksma zonder meer een flinke pluim verdient. Het rapport doet wat ouderwets aan en gaat wellicht niet mee in moderne rapportage, maar dat is ook de charme van dit rapport. Het biedt de lezer een wijde blik in de veranderingen die het Sneekermeer helaas heeft moeten ondergaan. Voor iemand die geboren en getogen is in de streek, biedt het enig houvast aan een tijd van weleer, toen Grote Karekieten nog over het meer klonken, rietzomen imposant waren en omringende polders geel kleurden van de Dotterbloemen. Bovendien wordt er vooruitgekeken en gewaarschuwd voor een verdere aftakeling van het gebied. Dat maakt dit rapport zo waardevol. Het wordt dan ook hoog tijd dat binnen de FFF de oude gegevens van gebieden als Burgumermar en Terkaplesterpuollen eens van zolder worden gehaald om de veldbiologen van nu hun tanden in te laten zetten. Want over die Friese meren, hun historische en huidige natuurwaarden en hun toekomst, valt nog veel te schrijven.

Romke Kleefstra